

KORTE GIDS

VOOR DEN

BOROBUDUR

LANDSDRUKKERIJ — WELTEVREDEN

1927

KORTE GIDS
VOOR DEN
BOROBUDUR

—— SAMENGESTELD DOOR ——

Dr. N. J. KROM, Oud-chef van
den Oudheidkundigen dienst,
thans hoogleeraar te Leiden.

VIERDE HERZIENE DRUK.

LANDSDRUKKERIJ — WELTEVREDEN — 1927.

L. S.

Het hierbij aangeboden gidsje heeft niet ten doel de meer uitgebreide gidsen overbodig te maken; het werd samengesteld voor die personen, welke, hoewel den tijd of de lust tot kennisneming van meer in bijzonderheden afdalende boeken missend, niettemin over eenige betrouwbare gegevens bij de bezichtiging van het monument wenschen te beschikken. Terwille van de overzichtelijkheid was het onvermijdelijk hier en daar een nog niet algemeen gehuldigde opvatting te volgen, welke den samensteller als de juiste voorkwam. Moge het werkje daardoor niet aan bruikbaarheid verloren hebben, doch het een middel zijn om in ruimer kring belangstelling te wekken voor dit grootsche kunstwerk.

October, 1912.

De Samensteller.

In de vreemde woorden spreke men uit:

u	als	oe
e	„	tsj
j	„	dzj
ñ	„	nj
ç en §	„	sj

1. HET MONUMENT.

De Borobudur is een Buddhistisch heiligdom. Het is dat niet in den zin van een tempel of kerk, waar men kan binnentreden om het heilige te vereeren, want het zal dadelijk opvallen, dat dit bij den Borobudur onmogelijk is: het is een van buiten aan alle zijden bekleede heuvel, waar men langs en op klimmen kan, maar waar men niet binnenin kan komen.

Stûpa-vorm. Deze eigenaardige bouw vindt zijn oorsprong in het doel, waarmede dergelijke monumenten werden opgericht. Evenals het Buddhisme zelf zijn ook de bouwvormen, daarvoor gebezigd, niet oorspronkelijk-Javaansch, doch vanuit Voor-Indië door Hindu kolonisten ingevoerd. In Voor-Indië nu treft men dezen bouw, dien men *stûpa* noemt, veelvuldig aan. Zijn eenvoudigste vorm is een halve bol, al dan niet staande op een vierkant onderstuk en gedekt door een zonnescherm. In den loop der tijden heeft die vorm allerlei wijzigingen ondergaan, de halve bol is uitgerektd of afgeplat, het zonnescherm verveelvuldigd, het voetstuk vervangen door een reeks van terrassen, dikwijls een grooter plaats innemend dan de halve bol, die toch het voornaamste onderdeel van den bouw is. Het doel van zulk een *stûpa* is tweeledig: het kan een grafmonument zijn, dat een deel van het stoffelijk overschot van Buddha of

een van de heiligen zijner kerk, dan wel een andersoortige relik, bedekt, óf het is opgericht, zonder iets in zich te bevatten, op de plaats, waar een of andere merkwaardige handeling in het leven van Buddha of een zijner eerste volgelingen heeft plaats gegrepen. Het is dus in elk geval een gedenkteeken en dit verklaart, waarom het zulk een geheel anderen vorm dan de gewone tempels heeft. Ten slotte is men er een symbool van het Buddhisme in het algemeen in gaan zien, hetwelk, als een vuurtoren zijn licht, naar alle zijden zijn zegenenden invloed verspreidde.

Op Java is de Borobudur de eenige bekende stûpa; op Sumatra zijn sporen van nog enkele gevonden, waarvan er één (te Moeara Takoës in de Padangsche Bovenlanden) nog bestaat. Deze laatste is van het model, waarbij de halve bol als het ware naar boven uitgerekt is.

Geheel anders is het bij den Borobudur. Den breedten band, die den voet van het monument omsluit, buiten rekening gelaten, ziet men een opeenvolging van vier veelhoekige gaanderijen, door balustrades gescheiden, en daarboven drie ronde terrassen met koepels versierd, terwijl zich uit het midden daarvan een klokvormige stûpa verheft. Men kan dus geneigd zijn dien stûpa voor het essentiele van het monument en al het overige voor een zeer uitgewerkt voetstuk te houden. Wanneer men nu echter van eenigen afstand, bijvoorbeeld van de pasanggrahan, de silhouet van het geheel tegen de avondlucht ziet uitkomen, dan bemerkt men dat de lijn, die den omtrek van de geheele massa aangeeft, een cirkelvormige is. Het heele

complex van galerijen en terrassen is dan als het ware een ingedrukte halve bol, of liever een bol-segment, waarvan de klok op den top slechts de bekroning is. Beide opvattingen hebben recht van bestaan en behoeven elkaar niet uit te sluiten; klaarblijkelijk heeft de ontwerper, aanknoopend bij de oude traditie, een nieuwen vorm voor de stûpa-idee in het leven geroepen.

Voet. De breede band om den voet, gelijk gezegd, moet daarbij buiten beschouwing blijven. Deze behoort namelijk oorspronkelijk niet tot het monument en daarmede vanzelf het buitenste terras, dat men bereikt na den eersten trap te zijn opgegaan, ook niet. Men denke zich deze geheele breede aanstapeling weg en in plaats daarvan de profiellijn onder de balustrade, die de eerste gaanderij omsluit, doorlopend naar beneden en slechts weinig meer naar buiten springend. Zoo was de oude toestand, waarbij dan, geheel beneden, nog een reeks reliëfs rondom dien oorspronkelijken voet was aangebracht. Die reliëfs zijn gebleken niet te zijn afgewerkt, waaruit volgt, dat men nog vóór het monument voltooid was, bemerkt heeft een voorziening aan den voet te moeten treffen, waarschijnlijk uit vrees voor verzakking, en toen het oorspronkelijke plan in den steek gelaten en door die aanstapeling meerdere stevigheid aan het geheel gegeven heeft.

Gaanderijen. Daarna krijgt men, achtereenvolgens boven en achter elkander gelegen, vier gaanderijen, weliswaar veelhoekig, maar toch zoo, dat,

als men het plan beschouwt, de ronde vorm van den geheelen opzet bewaard blijft. Aan den buitenkant zijn die gaanderijen telkens afgesloten door balustrades en zoowel de binnenwanden dier gaanderijen als de balustrades zijn met bas-reliëfs versierd. Erbovenop, verheffen zich telkens reeksen van nissen, ombouwd als waren het miniatuur-templettjes en bevattend een Buddha-beeld. In het midden van elk der vier zijden zijn de gaanderijen onderbroken om de trappen, welke daar aangebracht zijn, door te laten. Aan weerszijden daarvan waren zittende leeuwen opgesteld. Waar de trap de gaanderij passeert, gaat men door onder een poort. Op gezette afstanden ziet men uit de lijsten, die de reliëfreeksen der galerijen bekronen, spuiers naar voren steken, beneden in den vorm van koppen van vischolifanten (makara's), boven als monsterkoppen.

Versiering. Wat bijzonder opvalt, is de rijke versiering van dit deel van het heiligdom. Men lette op de bloem- en guirlande-banden, in kwistigen overvloed boven en langs de reliëfs aangebracht, de arabesk- en spiraalmotieven, die deze op verschillende plaatsen afsluiten, de gestyleerde boomen en vazen, die op de hoogere gaanderijen de reliëfs der balustrades onderbreken, het fraaie ornament der nissen met hun monsterkoppen van boven en makara's aan weerszijden. Bovenal beschouwe men ook de poorten, voorzoover die nog aanwezig zijn, met hun rijke bekroning, in het bijzonder die der vierde gaanderij met de boven den ingang zwevende hemellingen. In een voor

bezoekers van het monument zelf bestemd gidsje is het overbodig op die ornamentatie, welke onmiddellijk ieders oog trekt, in bijzonderheden in te gaan. Een krachtige horizontale profileering verzekert een goede schaduwwerking; in het algemeen trouwens zal men opmerken, dat van licht en schaduw een meesterlijk gebruik is gemaakt.

Terrassen. Een groote tegenstelling met de overvloedig versierde gaanderijen vormt dan de strenge eenvoud der drie ronde terrassen, welke niets bevatten dan rondom een kring van klokvormige stûpa's, doorzichtig en elk een Buddha-beeld inhoudend. Het contrast is te groot, dan dat het niet opzettelijk zou zijn. Een verklaring is, dat deze stûpa-bouw tevens den Buddhistischen kosmos zou weergeven; na eerst in de wereld der verschijnselen vertoefd te hebben, geraakt men daarboven uit in de sfeer der Meditatie.

Hoofd-stûpa. In het midden staat dan de hoofd-stûpa, van veel grooter afmeting dan de overige, en geheel ondoorzichtig. Van binnen is hij hol. Er is een onafgewerkt Buddha-beeld uit te voorschijn gekomen, waarover zoo straks. Op den stûpa en daarmede op het geheele monument, verhief zich vervolgens een achtkantige spits, bekroond door drie (steen) zonneschermen en een achtkantig juweel-ornament.

Omgeving. Wat eindelijk de onmiddellijke omgeving van het heiligdom aangaat, men kan aannemen, dat zich in de nabijheid (wellicht op de

plaats van de pasanggrahan) het klooster bevond, dat tot woonplaats strekte voor de bij elken stûpa behorende monniken. In de rondte om het bouwwerk heen zullen verder wel, evenals in Voor-Indië, kleine stûpa's of andere monumentjes gestaan hebben, die de asch bedekten van geestelijken of leeken, welke een laatste rustplaats op dien gewijden grond gewenscht hadden.

Hoofd-ingang. Totnutoe is van een voor. of hoofdzijde van het monument geen sprake geweest en dit vindt zijn oorzaak hierin, dat alle zijden op volkomen dezelfde wijze behandeld zijn en men noch in de afmetingen noch in de ornamenten van poorten en ingangen eenig onderscheid kan ontdekken. Het is alleen op grond van het feit, dat de door de reliëfs voorgestelde verhalen, voorzoover bekend, alle beginnen bij de poort aan de Oost-zijde, dat men de gevolgtrekking gemaakt heeft, dat die ingang, dat is dus de van de pasanggrahan afgewende en naar het dorp gekeerde, de hoofdingang was. Het is mogelijk, dat vroeger aan dezen kant door den aanleg van het tempelplein duidelijk bleek, dat zich hier de toegang bevond; men treft ook aan deze Oost-zijde op 1150 M. afstand het voortempeltje van Borobudur, de Tjandi Pawon, aan, terwijl hoogstwaarschijnlijk een verbindingsweg naar den Mendut leidde.

II. DE BEELDEN EN RELIËFS.

De beelden en reliëfs vinden hun verklaring in de leer en opvattingen van het Buddhisme.

Het Buddhisme. Het Buddhisme is een heilsleer in dien zin, dat het een middel aan de hand doet om aan den eeuwigen kringloop des bestaans te ontkomen. Iedere daad, goede of slechte, brengt een zeker quantum verdienste of zonde mede, waarvan men in een volgend leven de vruchten zal plukken. En daar nu het leven in ieder geval een last is, moet men trachten zoo min mogelijk „daden” te verrichten: zoodoende zal, als er niets meer voor een volgend leven te verwerken overblijft, de individualiteit kunnen worden „uitgebluscht”.

Deze leer wordt telkens na onafzienbare tijden aan het heelal door een Buddha verkondigd, het laatst door den „historischen” volgens de berichten in 483 v. Chr. overleden Buddha Çâkyamuni. Alvorens de voortreffelijkheid van het Buddhaschap te bereiken moeten er natuurlijk talloze levens voorafgegaan zijn, waarin die latere Buddha gelegenheid had door een menigte van zelfopofferende daden zich te vervolmaken: in die vroegere levens, alsmede in het historische leven vóór de bereiking van het Buddhaschap, noemt men hem Bodhisattwa. Eenerzijds weet men dus van allerlei vroegere vormen, waarin de historische Buddha als Bodhisattwa leefde, te vertellen, andererseits bestaan er ook op het oogenblik in verschillenden vorm andere Bodhisattwa's, voor wie het is weggelegd na reeksen van jaren ook eenmaal zelf Buddha te worden.

Daaraan zijn in den loop der tijden allerlei bespiegelingen vastgeknoopt, waarvan voor de kennis van den Borobudur deze van belang is, dat men

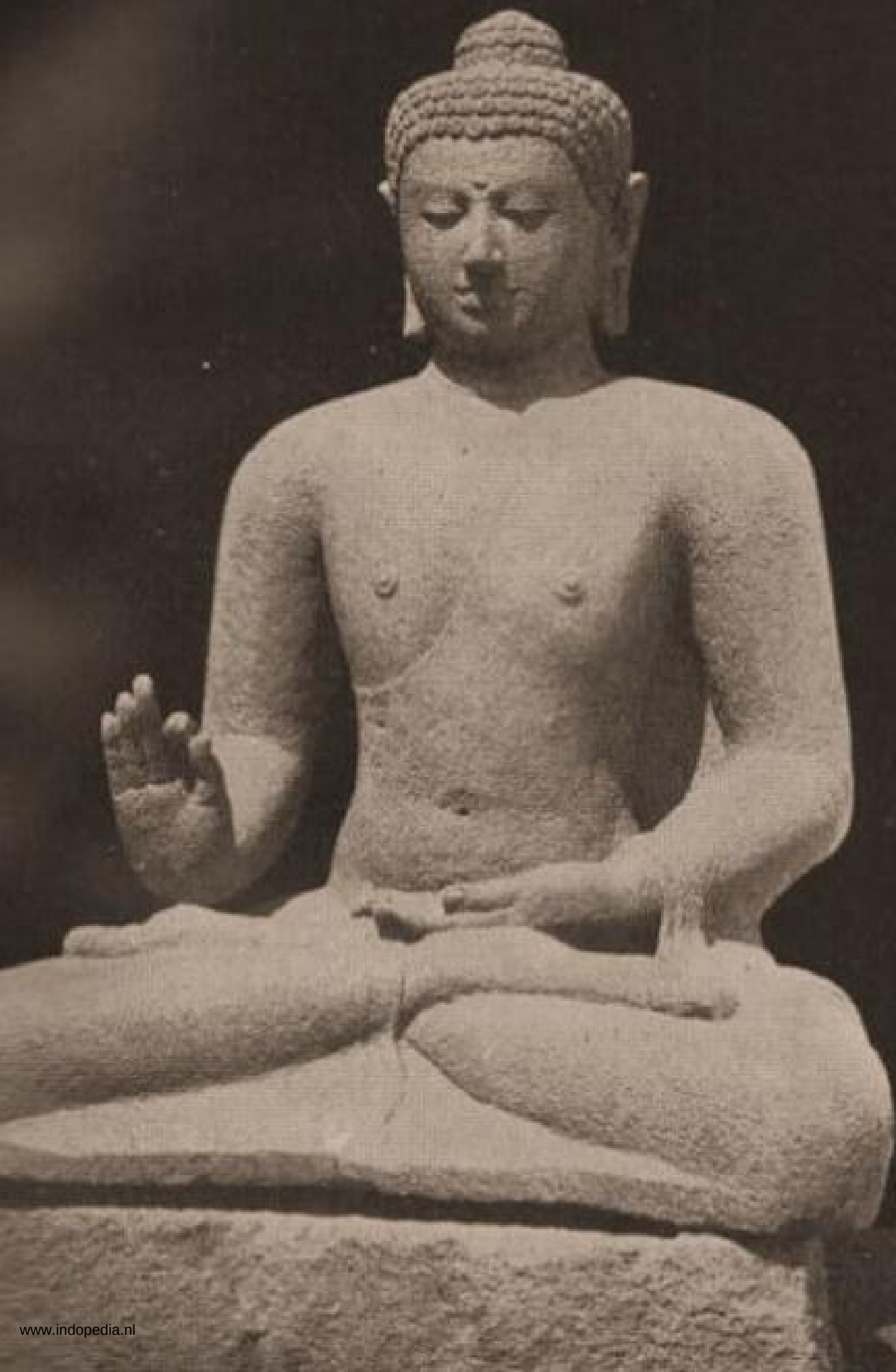
als den oorsprong van alle zijn een oer-Buddha (Ādibuddha) aannam, een volkomen abstract wezen dat zich openbaart in vijf zoogenaamde Dhyāni-Buddha's of Meditatieve-Buddha's, onder wie de vier windstreken en het zenith verdeeld zijn en aan wie de vijf zintuigen zijn toegewijd; volgens een bepaald stelsel stond aan hun hoofd een zesde Dhyāni-Buddha als beheerscher van den geest waaraan de zintuigen onderworpen zijn. Deze meditatieve Buddha's moeten dus wel onderscheiden worden van den historischen, hoewel ze uiterlijk precies op dezelfde wijze worden voorgesteld.

Deze natuurlijk onvolledige schets zal voldoende zijn voor de beschouwing van wat op het monument is voorgesteld. De op Java heerschende Buddhistische kerk is de zoogenaamde Noordelijke of Mahāyānistische, eveneens in Nepal, Tibet, China en Japan voorkomende, in tegenstelling met de Zuidelijke of Hīnayanistische, die men op Ceylon en in Achter-Indië aan treft ⁽¹⁾. Uit voor-Indië is het Buddhisme verdwenen.

De Buddha-beelden. Een Buddha wordt altijd en overal voorgesteld in een monniksgewaad, terwijl hij verder kenbaar is aan een uitwas op het hoofd en een knobbeltje op het voorhoofd.

In de nissen. De Buddha's nu, die in de nissen om de vier gaanderijen en in de stūpa's der ter-

(¹) Het verschil tusschen beide kerken is, dat het Hīnayāna als van ouds de uitblussching van het individu tot einddoel heeft, terwijl het Mahāyāna den geloovige als ideaal voor oogen stelt zelf eenmaal het Buddhaschap te bereiken.

rassen zitten, zijn Dhyâni-Buddha's, onderscheiden door hun plaats en door hun handhouding. In de eerste vier rijen nissen treffen wij, ten getale van 92 aan elke zijde, aan:

Aan den Oostkust Akṣobhya, met de rechterhand voor de knie naar beneden hangend, terwijl de rug naar buiten gekeerd is (bhûmisparça mudrâ) ⁽¹⁾;

aan den Zuidkant Ratnasambhawa, met de rechterhand hetzelfde, doch met den rug naar binnen (wara-mudrâ ⁽²⁾);

aan den Westkant Amitâbha, met de beide handen in den schoot (dhyâna-mudrâ) ⁽³⁾; en

aan den Noordkant Amoghasiddha, met de rechterhand opgeheven, den rug naar achteren (abhaya-mudrâ) ⁽⁴⁾.

In de vijfde reeks komt naar alle kanten (64 maal in het geheel) eenzelfde Dhyâni-Buddha voor en wel Wairocana, de beheerscher van het zenith, met de rechterhand opgeheven, doch zoo, dat de toppen van duim en wijsvinger elkander raken (witarka-mudrâ) ⁽⁵⁾.

Op de terrassen. Op de terrassen wordt de zesde en voornaamste Dhyâni-Buddha aangetroffen, die den naam draagt van Wajrasattwa. In de 72 koepeltjes zit deze met de rechterhand boven de linker, beide voor de borst, in de houding van

(1) Houding van het de aarde tot getuige nemen.

(2) Houding van begiftiging.

(3) Houding van overpeinzing.

(4) Houding van afwezigheid van vrees.

(5) Houding van redeneering.

iemand, die een raadje wil gaan ronddraaien. Dit is dan ook de „houding van het rad der wet” (dharmacakra-mudrâ), d. w. z. de houding van het prediken der Leer, immers de leer verkondigen heet in de gewijde taal „het rad der wet draaien”.

Uit den hoofd-stûpa eindelijk is een onafgewerkt Buddha-beeld te voorschijn gehaald; het staat op een verhooging aan den voet van het heiligdom, naar de zijde van de pasanggrahan. Men heeft het beurtelings gehouden voor een afbeelding van Âdibuddha, wiens vormen boven menschelijke weder-gave gingen, en voor een copie van een volgens de traditie onafgemaakt portretbeeld van den historischen Buddha in Voor-Indië. Hoogstwaarschijnlijk berust dat alles op misverstand en is het beeld pas in de negentiende eeuw van buitenaf in den stûpa gebracht; het weinig fraaie stuk, van dezelfde afmetingen als de Dhyâni-Buddha's, is dan ten rechte een afgekeurde en daarom niet verder afge-maakte Akşobhya voor de Oostelijke nissen.

De reliëfs. Een verklaring van de reliëfs is uiterst moeielijk. In de eerste plaats hebben de beeldhouwers in wat zij voorstelden telkens alles weggelaten, wat de wijding van den bezoeker verstoren kon en dus uit hun verhalen bijv. moordtooneelen geschrapt. In de tweede plaats maakten zij, hoe voortreffelijk ook in de uitvoering der reliëfs, geen gebruik van middelen, om alle personen van elkaar te onderscheiden; zij hebben een vast type voor een koning, een monnik, een brahmaan, enz., maar als er nu in een verhaal twee koningen enz. voorkomen, weet men niet, wie er op

een bepaald reliëf is voorgesteld. Het gevolg daarvan is, dat een zekere verklaring alleen daar te geven is, waar een gelukkig toeval den tekst heeft doen terugvinden, die geheel of gedeeltelijk door de beeldhouwers gevolgd is. Voor de rest is men aangewezen op gissingen.

Bij de beschouwing van de reliëfs wordt begonnen bij de poort aan de Oostzijde, (de van de pasang-grahan afgekeerde); men loopt altijd zoo, dat men het monument eerbiedshalve de rechterzijde toekent en slaat dus links af.

Voet. Op den bedolven voet is de Wet van het Karma in beeld gebracht, d. w. z. men ziet er, hoe allerlei goede en slechte daden beloond of gestraft worden in volgende levens, hemels of hellen. Klaarblijkelijk heeft men met dezen Abhidharma-tekst den bezoeker tevens onder den indruk willen brengen van de ellende van 's levens kringloop, waaruit hem de verlossing geboden zou worden. De daarboven staande reliëfs, welke men nu van nabij ziet, als men op de aanstapeling loopt, doch die volgens de oorspronkelijke bedoeling hoog boven de reliëfs van den voet geplaatst waren, dragen een overwegend versierend karakter.

Eerste gaanderij, hoofdmuur. De hoofdmuur der eerste gaanderij vertoont twee verhaalseeksen boven elkaar. De bovenste bevat het leven van den historischen Buddha, van het oogenblik, dat hij in den hemel tot zijn menschwording besluit, tot dat, waarop hij voor het eerst de Leer verkondigt. Deze levensgeschiedenis is in bijzonderheden te volgen, met behulp van den (Sanskriet) tekst

Lálitawístara; men zie Bijlage I. De onderste reeks geeft verhalen van vroegere levens van den Buddha, gedeeltelijk geïdentificeerd; wat er van bekend is, vindt men in Bijlage II.

Balustrade. De balustrade van de eerste gaanderij bevat eveneens twee reliëfreesen. De serie vroegere levens van den Buddha wordt er op voortgezet. Voor de eerste 135 nummers van de bovenste reeks is een tekst gevolgd, gelijkend op de (Sanskriet) Jātakamālā, zoodat de beteekenis ook hiervan kan worden nagegaan, hetgeen in Bijlage III aan de hand van dien tekst geschied is. Verderop zie men even vóór de Westpoort het verhaal van een wildeman, die vrouw en kind van den Bodhisattwa verslindt, en even voorbij die poort dat van den Bodhisattwa als schildpad een menigte schipbreukelingen reddend; een reliëf, dat door de tegenwoordige bevolking ter verkrijging van kinderzegen vereerd wordt ⁽¹⁾. Op de onderste reeks treft men o.a. in den N.W. hoek een voorstelling van het dobbelspel, en iets verder een zeer oud type van gamēlan-orkest aan.

Tweede gaanderij, balustrade. Op de balustrade van de tweede gaanderij worden de beschrijvingen van vroegere levens van den Buddha voortgezet; slechts enkele daarvan zijn intusschen herkend, o.a. dat op den N.W.-hoek, waar de Bodhisattwa als pauw gevangen wordt en daarna de leer predikt.

(1) Ook een der Dhyāni-Buddha's van de terrassen geniet nog groote vereering.

Hoofdmuur. De hoofdmuur behelst een tekst, die den naam Gaṇḍawyūha draagt en de zwerftochten beschrijft van den Bodhisattwa Sudhana bij het zoeken naar de Hoogste Wijsheid. Om die te verwerven trekt hij naar allerlei wezens, menschen, goden, Bodhisattwa's, ook monniken, nonnen enz., welke hem ieder een deel van die wijsheid schenken. Eigenaardig is hier het optreden op dit Buddhistisch monument van den Brahmanistischen oppergod Śiwa (bij den Z.W.-hoek en even voorbij de Noord-poort), kenbaar aan zijn rijdier, den stier. Aan het eind van de gaanderij is Sudhana bij den Bodhisattwa Maitreya aangeland.

Derde gaanderij, hoofdmuur en balustrade. Deze gaanderij is in hoofdzaak gewijd aan den toekomstigen Buddha, den tegenwoordigen Bodhisattwa Maitreya, welke altijd herkend kan worden aan een klein stûpa'tje, dat hij in zijn hoofdtooi draagt. Op de eerste helft van den hoofdmuur is de tocht van een Bodhisattwa naar een aantal door hem vereerde tempels voorgesteld. Op de balustrade kan gewezen worden op een lang verhaal, van den Z.W.-hoek tot de Noord-poort loopend, waarin op eenige uit een vijver oprijzende lotussen telkens verschillende wezens te voorschijn komen, terwijl Maitreya er bij staat. Waarschijnlijk zijn het door hem teweeggebrachte wonderverschijningen. Op de geheele balustrade schijnen één of meer (nog niet teruggevonden) teksten ter eere van Maitreya gevolgd te zijn.

Vierde gaanderij, balustrade. Op de balustrade der vierde gaanderij worden de verhalen omtrent

Maitreya tot bij de West-poort voortgezet. Daarna volgen geschiedenissen omtrent andere Bodhisattwa's.

Hoofdmuur. De hoofdmuur begint en eindigt met eenige tafereelen, waarop vele Buddha's en vele Bodhisattwa's voorkomen. Men lette verder bij no. 13 op de merkwaardige voorstelling van een Buddha in een stûpa zittend, evenals op den bruggebouw van no. 46. In dezen tekst wordt de hoofdrol vervuld door een Bodhisattwa, kenbaar aan een door hem in de hand gehouden tak met drie knoppen; dit is Samantabhadra, welke op Java geldt als de laatste, in een verre toekomst te verwachten Buddha.

Niet onmogelijk is het ook, dat men de hoofdmuren van twee, derde en vierde gaanderij als één doorlopend verhaal moet opvatten, hetgeen dan een zeer uitgebreide redactie van de bovenbedoelde Gandawyûha zou zijn. Ook bij een nog bestaande Japansche secte vormt dit werk de quintessens der leer.

Samenvatting. In het algemeen kan men dus zeggen, dat de Buddha's in de nissen en op de terrassen Dhyâni-Buddha's zijn, onder het oppergezag van Wajrasattwa. Het beeld van den hoofd-stûpa heeft daar waarschijnlijk in het geheel niet thuis gehoord. De reliëfs vertoonen eerst de wet van het Karma met den weg ter verlossing: de historische loopbaan van Çâkyamuni, de vroegere levens, waarin hij zich tot zijn taak bekwaamd heeft. Dan volgt Sudhana's omzwerving in zijn zoeken naar de Hoogste Wijsheid, daarna treedt

Maitreya, de eerstverwachte Verlosser op, en eindelijk wijst Samantabhadra naar de allerverste toekomst.

III. GESCHIEDENIS.

Oprichting. Er zijn totnutoe geen inscripties of andere oorkonden gevonden, welke van de stichting van den Borobudur melding maken. Alleen blijkt uit den bouwvorm, de ornamentatie en het voorgestelde, dat dit heiligdom een product is van de Hindukunst, gelijk die van uit Voor-Indië vóór of in de achtste eeuw op Java is ingevoerd.

Wat den tijd der stichting betreft, is een aanduiding te vinden in de korte inscripties, welke boven de reliëfs van den bedolven voet als aanwijzing voor de beeldhouwers waren aangebracht. De schriftsoort daarvoor gebezigd, wettigt het vermoeden dat deze inscripties $\pm$ 775 n. Chr. moeten zijn ingebeiteld en de bouw toentertijd dus begonnen was.

Naam. Ook de beteekenis van den naam Borobudur is onzeker. Men heeft gegist, dat het „de vele Buddha's” of wel „Buddha-heiligdom” beteekent. In geen geval kan echter de naam in dien vorm de oorspronkelijke Sanskriet wijdingsnaam zijn; hij is òf een verbastering van de oude òf een Indonesische aanduiding.

Verval. Ongeveer in het jaar 925 heeft zich een ons onbekend feit voorgedaan, waardoor het

van dien tijd af met de Hindurijken in Midden-Java volkomen uit geweest is, terwijl daarentegen het centrum der beschaving naar Oost-Java verlegd werd. De tempels werden verlaten en vervielen. In dat verval heeft uit den aard der zaak ook de Borobudur gedeeld. Na de latere vestiging der Mohammedaansche rijken had men alle belangstelling in het monument verloren, hoewel het bestaan ervan bekend was.

Hernieuwde belangstelling. De aandacht werd het eerst weer op den Borobudur gevestigd tijdens het Engelsche tusschenbestuur, toen in 1814 de landvoogd Raffles er door Cornelius de eerste opname liet doen. Sinds dien tijd is de belangstelling levendig gebleven (o.a. door resident Hartmann's optreden, $\pm$ 1840), hoewel het nog geruimen tijd duurde, voor het monument ook maar behoorlijk schoongemaakt was. Allengs begonnen zich de sporen van verder verval te vertoonen, zonder dat de sinds 1880 vernomen klachten vooralsnog tot afdoende maatregelen aanleiding gaven.

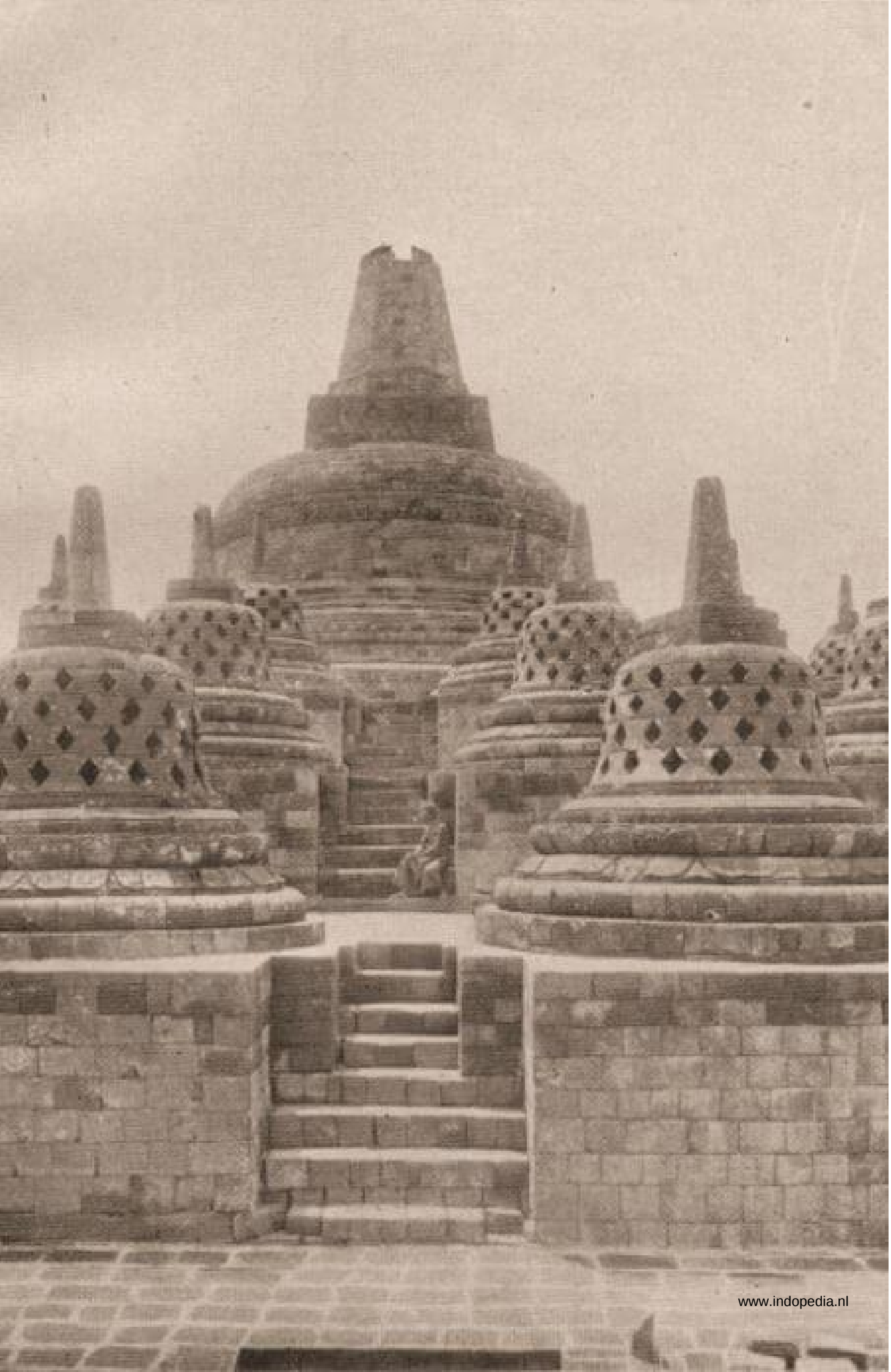
Restauratie. Eerst in 1907 werd, tegelijk met een fotografische opname van alle reliëfs, door de regeering de opdracht gegeven, de noodige, door een in 1900 benoemde commissie van advies aangegeven, voorzorgsmaatregelen te treffen. Deze opdracht werd met groot succes door den genie-officier Van Erp uitgevoerd en kwam in 1911 gereed.

Litteratuur. Het voornaamste werk over den Borobudur is ten deele nog de groote monografie,

in 1873 door Dr. Leemans met vele platen (teekeningen van Wilsen) uitgegeven. In dienzelfden tijd werd een reeks voortreffelijke foto's door Van Kinsbergen vervaardigd. Daar deze monografie inmiddels zeer verouderd is, doet de regeering een nieuwe uitgeven met bouwkundige en archaeologische beschrijving; laatstbedoelde, van de hand van schrijver dezes, is in 1920 verschenen, de bouwkundige beschrijving door T. van Erp is nog in voorbereiding. Een gids voor het monument bestaat van de hand van Dr. I. Groneman, terwijl verder verwezen kan worden naar Hoofdstuk IX en X onzer Inleiding tot de Hindoe-Javaansche kunst (1923).

Het is natuurlijk ondoenlijk de talrijke detailstudies, meerendeels neergelegd in tijdschriftartikelen, op te sommen, waartoe de Borobudur aanleiding heeft gegeven. Wij volstaan dus met (behalve de bovengenoemde) nog slechts enkele namen te noemen, die van J. W. IJzerman, den ontdekker van den bedolven voet (Tijdschr. v. Ind. Tl. Lnd. en Vlkk. 31, 1886), S. d'Oldenburg, den herkenner van de Jâtakamâlâ-verhalen (Kern in Bijdr. Kon. Inst. v. d. Tl. Lnd. en Vlkk. v. Ned.-Ind. 6de reeks. 3, 1897), C. M. Pleyte, die de levensgeschiedenis van den Buddha las (Die Buddha-legende in den Skulpturen des Tempels von Bôrô-Budur, 1901), G. P. Rouffaer, die in De Gids van 1901 aesthetische beschouwingen gaf, A. Foucher, welke behalve vele identificaties tevens een juister inzicht schonk in den aard van het geheel (Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient 9, 1909), F. D. K. Bosch, van wien de op pag. 18 bedoelde opvatting van de hoogere gaanderijen afkomstig is (Tijdschr.

Ind. Tl. Lnd. en Vlkk. 61, 1922). Ten slotte mag in dit verband ook de naam van Dr. J. L. A. Brandes, den voorzitter der Borobudurcommissie en voortreffelijken kenner van dit monument, niet vergeten worden.

BIJLAGEN

BIJLAGE I.

HET LEVEN VAN DEN BUDDHA

volgens den tekst van den Lálitawístara.

(HOOFDMUUR EERSTE GAANDERIJ, BOVENSTE REEKS).

(OOST-POORT).

1. De Bodhisattwa bevindt zich in den Tuṣita-hemel, en
2. deelt den godenzonen zijn aanstaande menschwording mede;
3. deze gaan vervolgens op aarde de weda's verkondigen.
4. De Pratyeka-buddha's ⁽¹⁾ krijgen bericht van de aanstaande komst eens Buddha's en varen ten hemel.
5. De Bodhisattwa predikt voor de godenzonen, en
6. geeft vóór zijn vertrek zijn tiara aan den toekomstigen Buddha Maitreya over.
7. Met de goden beraadslaagt hij erover, in welke gestalte hij verschijnen zal op aarde.
8. Inmiddels worden zijn aanstaande ouders, koning Çuddhodana en koningin Mâyâ ten tooneele gevoerd, in een gesprek gewikkeld.

(¹) Een Pratyeka buddha is iemand, die voor zichzelf de Buddha-wijsheid verworven heeft, maar deze niet aan anderen kan verkondigen.

9. Vervolgens trekt de koningin zich in haar vertrekken terug.
10. De goden spreken af den Bodhisattwa te begeleiden,
11. welke voor het laatst in den Tuṣita-hemel vereerd wordt,
12. en daarop naar de aarde afdaalt.
13. De koningin Mâyâ droomt, dat een witte olifant haar schoot binnendringt.
14. De god Çakra en de beheerschers der windstreken huldigen den Bodhisattwa.
15. De koningin begeeft zich naar het aṇḍakabosch,
(ZUID-OOST-HOEK).
16. waarheen op haar verzoek de koning haar volgt,
17. aan wien zij haar droom vertelt.
18. Eenige brahmanen worden geraadpleegd en verklaren, dat die droom de geboorte van een wereldheerscher of een Buddha voorspelt;
19. de koning laat hen rijk beloonen.
20. De goden bieden alle hun paleizen voor de aanstaande moeder aan
21. en om geen hunner te kwetsen, bewerkt de Bodhisattwa, dat zij in al die paleizen gezien wordt.
22. De koningin heelt de kranken, die tot haar komen,
23. de prinsen van den bloede deelen aalmoezen uit,
24. terwijl de koning zich eenigen tijd aan de wereld onttrekt en ascese beoefent.

25. In de hoofdstad Kapilawastu hebben wonderen plaats: leeuwen zetten zich voor de poorten, olifanten vereeren den koning, godenkinderen verkeeren in het paleis.
26. Als de koningin haar tijd gekomen voelt, sieren zich koning en koningin,
27. en begeeft deze laatste zich naar het Lumbinî-park.
28. Daar brengt zij, met de rechterhand een boom vasthoudend, haar kind ter wereld, hetwelk dadelijk, op een lotus staande, zeven passen naar alle windstreken maakt, terwijl water nederdaalt voor zijn bad.
29. Heilige mannen uit geheel Indië komen Cuddhodana gelukwenschen en worden gespijzigd.
30. Inmiddels is na den dood van Mâyâ haar zuster Gautamî de pleegmoeder van den jonggeborene geworden.

(ZUID-POORT).

31. De ziener Asita verhaalt den koning, dat zijn zoon Buddha worden zal;
32. en de goden bieden den Bodhisattwa hun hulde.
33. Het plan wordt gemaakt den tempel te bezoeken,
34. waar de Bodhisattwa heenrijdt.
35. Als hij aankomt, springen de godenbeelden van hun voetstukken en huldigen hem.
36. De prinsen geven hem sieraden, wier glans echter door de zijne verbleekt, gelijk hun

51. De Bodhisattwa en zijn vrouw begeven zich naar hun paleis.
52. Daar komen de goden hem bezoeken.
53. In zijn nu opgevat voornemen de wereld te gaan verlossen, wordt hij versterkt door een bezoek van eenige Tuṣita-godenzonen.
54. Ten einde zijn zoon door wereldsche genoegens te binden, laat Cuddhodana drie paleizen voor hem bouwen,
55. en hem tevens streng bewaken.
56. Eens, als de Bodhisattwa uitrijdt, ziet hij een ouden man,
57. op een tweeden tocht een zieke,
58. op een derden een lijk,
59. en op een vierden een monnik, hetgeen hem leert, hoe hij die drie onheilen te boven komen moet.
60. Gopâ heeft booze droomen, doch wordt door haar man gerustgesteld.

(WEST-POORT).

61. Hoewel in een nachtelijk gesprek Cuddhodana zijn zoon verlof geeft te vertrekken,
62. tracht hij hem nog te weerhouden door de vrouwen te bevelen het hem zoo aangenaam mogelijk te maken en door de poorten te laten bewaken.
63. De Bodhisattwa ziet des nachts de vrouwen in de meest onsmakelijke houdingen liggen slapen en krijgt een afschuw van wat des lichaams is;
64. hij treedt dan langs de slapende wachters naar buiten en beveelt zijn paard te zadelen.

door de godin van het park, waar zij ver-
toeven, wordt uitgelegd.

37. De Bodhisattwa begeeft zich naar school,
waar de meester van eerbied flauw valt en
door een godenzoon weer bijgebracht wordt.
38. In de school geeft de Bodhisattwa al bij het
leeren der letters wijze spreuken ten beste.
39. De Bodhisattwa rijdt naar een boerendorp,
40. en zet zich neer onder een boom, welke zijn
schaduw niet verplaatst; vijf door de lucht
vliegende zieners, door zijn tegenwoordigheid
in hun vaart gestuit, bewijzen hem hulde.
41. De prinsen verzoeken den Bodhisattwa te
gaan trouwen;
42. na onderzoek blijkt alleen Gopâ hem te be-
vallen, aan wie hij den ring aanbiedt.
43. Daar haar vader echter verlangt, dat zijn
aanstaande schoonzoon proeven van bekwaam-
heid geven zal, besluiten de koning en zijn
zoon wedstrijden te organiseeren.
44. Op weg daarheen doodt Dewadatta, 's konings
neef, uit afgunst met één slag een olifant;
45. de Bodhisattwa slingert het lijk met twee
teenen over den muur eenige mijlen ver weg.
(ZUID-WEST-HOEK).
46. Het eerst overwint de Bodhisattwa in een
rekenwedstrijd,
- 47, 48. daarna in andere wedstrijden,
49. en ten slotte in het boogschieten.
50. Het huwelijk wordt voltrokken, doch Gopâ
moet zich verdedigen tegen het verwijt geen
sluier te dragen.

65. Vervolgens vlucht hij, door de goden begeleid, uit de stad.
66. Als hij ver genoeg is, dankt hij de goden voor hun geleide,
67. snijdt zich het haar af, dat door de goden opgevangen en vereerd wordt, en zendt paard en paardeknecht terug.
68. Een als jager vermomde godenzoon brengt hem een monnikspij;
69. daarna vereeren hem de goden.
70. Verder trekkend vertoeft de Bodhisattwa o.a. bij de brahmanenvrouw Padmâ
71. en komt daarna bij den wijze Ârâṭa-Kâlâma,
72. wiens leerling hij wordt.
73. Het onnutte van diens leer ingezien hebbende, trekt de Bodhisattwa naar Râjagrha, welks bevolking hem vereert,
74. terwijl ook de koning hem in zijn kluizenarij komt huldigen.
75. Daarna is de Bodhisattwa eenigén tijd de leerling van Rudraka,

(NOORD-WEST-HOEK).

76. doch ook dien verlaat hij weer om zich met vijf van diens leerlingen op den Gayâberg te vestigen.
77. Dan beëfent hij de strengste ascese en kwelt zijn lichaam zóó,
78. dat zijn als godin herboren moeder hem vol bezorgdheid komt opzoeken; hij stelt haar echter gerust.
79. De goden brengen hem vereering

80. en verzoeken hem, doch tevergeefs, voedsel door zijn poriën tot zich te nemen.
81. Eindelijk ontdekt hij het nuttelooze van ascese; als zijn leerlingen hem daarom verlaten hebben, neemt hij uit handen der meisjes van Uruwilwâ weer voedsel tot zich.
82. Een ander kleed behoevend, neemt hij dat eener doode slavin, hetwelk hij in een vijver wascht;
83. een godenzoon brengt hem de bijbehorende monnikspij.
84. Den volgenden dag biedt zeker meisje Sujâtâ den Bodhisattwa een melkpap aan;
85. daarna begeeft hij zich naar de Nairañjanâ-rivier,
86. en neemt er onder den bijval der goden een bad.
87. De dochter van den nâga-koning ⁽¹⁾ Sâgara geeft hem een zetel;
88. daarop eet hij de rest van de melkpap
- 89 en gooit de schaal in het water, welke Sâgara opvangt, doch later aan den god Çakra ter vereering geeft.
90. Door de goden vergezeld, betreedt de Bodhisattwa den weg naar Bodhimandâ, waar hij de hoogste wijsheid erlangen zal; een gras-snijder biedt hem een bundel gras, waarop hij plaats zal nemen.
(NOORD-POORT).
91. De goden met Brahmâ en de nâga's met Kâlîka aan het hoofd, vereeren hem.

(¹) Nâga's zijn als menschelijke wezens voorgestelde slangen, kenbaar aan een slange-coiffure.

92. Daarop versieren de goden alle „boomen der kennis”,
93. waarna de Bodhisattwa onder dien van Bodhimapda zijn meditatie aanvangt.
94. De legerscharen van Mâra, den Booze, trachten die te verstoren, doch vergeefs: hun pijlen veranderen in bloemen.
95. Evenmin hebben de verleidingskunsten van Mâra's dochters succes.
96. Zoo bereikt de Bodhisattwa de Hoogste Wijsheid en is daarmede Buddha geworden.
97. De eerste week blijft hij ter plaatse zitten, vereerd door de hemelnymfen.
98. De godenzonen begieten hem met welriekend water,
99. en hij beantwoordt hun vraag naar den aard zijner meditatie.
100. In de tweede week maakt hij een grooten wandeltocht, vanwaar hij weder naar den Bodhiboom terugkeert.
101. In de vijfde week ontvangt hij de hulde van den nâgavorst Mucilinda;
102. in de zesde staat hij op en begeeft zich, na een ontmoeting met andere asceten, naar een târâyana-boom.
103. Daar bieden hem twee kooplieden, op bovennatuurlijke wijze in hun reis door het woud belemmerd, eenig voedsel aan.
104. Ten einde dit te nuttigen krijgt hij van elk der vier beheerschers der windstreken een steenen schaal, die hij tot één maakt,
105. terwijl hem vervolgens ook weer melkspijs gegeven wordt.

(NOORD-OOST-HOEK).

106. De goden komen den Buddha verzoeken de
Leer te verkondigen,
107. waarin hij na aarzeling toestemt.
108. Hij bedenkt, dat, daar Rudraka en Ārâṭa-
Kâlâma dood zijn, hij het eerst voor zijn vijf
vroegere leerlingen prediken zal.
109. Na zich op weg begeven te hebben,
110. wordt de Buddha begroet door een monnik
eener andere secte.
111. Hij wordt ontvangen door den nâgakoning
Sudarçana,
112. in de stad Rohitawastu,
113. desgelijks in Uruwilwâkalpa,
114. en in Sârathî.
115. Bij den Ganges weigert een schipper hem
zonder vooruitbetaling over te zetten; hij
vliegt dan over het water, den schipper ver-
schrikt achterlatend.
116. De Buddha treedt Benares binnen
117. en nadert zijn vijf vroegere leerlingen, die
daar in den Hertenkamp vertoeven en niet
van plan zijn hem vriendelijk te ontvangen.
118. Nauwelijks is hij echter bij hen, of ze komen
zoo onder den indruk, dat zij beloven hem
weder te zullen volgen; meteen verkrijgen zij
de gestalte van monniken.
119. De leerlingen baden hem met het water van
een lotusvijver.
120. Dan begint de Buddha de Leer te openbaren.

BIJLAGE II.

VROEGERE LEVENS VAN DEN BUDDHA.

(HOOFDMUUR EERSTE GAANDERIJ, ONDERSTE REEKS).

(OOST-POORT).

Geschiedenis van prins Sudhana.

1. In het rijk Noord-Pâñcâla heerscht groote voorspoed,
2. in Zuid-Pâñcâla daarentegen ziet de koning op een rondreis overal ellende.
3. Daar de voorspoed in het Noordelijk rijk te danken is aan den invloed van een daar wonenden nâga, beveelt de koning van het Zuiden een brahmaan dien nâga door tooverformulieren weg te lokken. De nâga vraagt bescherming aan den jager Halaka (rechts), die hem ook redt, als de brahmaan met zijn formulieren begint.
4. Tot loon wordt Halaka door de ouders van den nâga geëerd en krijgt hij een nimmer falende lasso.
5. Daarmede weet hij in het gebergte bij een ouden asceet zich meester te maken van de nymf Manoharâ; haar gezellinnen vluchten.
6. Halaka geeft de nymf aan Sudhana, den kroonprins van het Noorden, welke haar huwt.
7. De koning, zijn vader, krijgt van den hof-

- kapelaan den raad zijn zoon op een expeditie tegen opstandelingen te zenden.
8. Vóór zijn vertrek draagt Sudhana de zorg voor zijn vrouw op aan zijn moeder.
 9. Op zijn krijgstocht krijgt hij hulp van een troep wilde mannen.
 10. Inmiddels heeft de koning een boozen droom en volgens den kapelaan kan alleen het offeren van een nymf helpen.
 11. Daar Manoharâ's leven nu gevaar loopt, ontvlucht zij met behulp harer schoonmoeder door de lucht.
 12. Eenigen tijd later komt Sudhana terug en biedt de schatting der onderworpen rebellen aan.
 13. Hij ontdekt, dat Manoharâ verdwenen is en overlegt met zijn moeder.
 14. Manoharâ is intusschen bij haar vader Druma teruggekeerd, wien zij haar avonturen vertelt.
 15. Sudhana gaat haar zoeken bij den asceet (5), waar zij een ring en een reisbeschrijving blijkt te hebben achtergelaten.

(ZUID-OOST-HOEK).

16. Bij Druma's stad aangekomen ziet Sudhana de dienaressen waterscheppen voor Manoharâ's bad; hij werpt den ring in één der potten.
17. Zoo bemerkt zij zijn aanwezigheid; doch Druma wil hem niet als schoonzoon erkennen, voor hij in een boogwedstrijd overwonnen heeft,

18. en zijn echtgenoot uit een menigte meisjes van volkomen gelijk uiterlijk heeft weten te herkennen.
 19. Het paar geniet van spel en dans,
 20. en keert vervolgens naar Pâñcâla terug, waar groote giften worden uitgedeeld.
-

(ZUID-POORT).

Geschiedenis van Mândhâtar.

- 31/32. Koning Upoṣadha geeft rijkelijk aalmoezen om een zoon te krijgen.
33. Eens, als hij een reis ondernomen heeft tot bescherming eener kluizenarij,
34. drinkt hij bij ongeluk wijwater, dat voor een zwangerschapsoffer bestemd was.
35. Zodoende krijgt hij op ongebruikelijke wijze een zoon, Mândhâtar,
36. wiens toekomstige grootheid door een brahmaan voorspeld wordt,
37. welke dan ook rijkelijk wordt beloond.
38. Na een bezoek van den godenkoning Çakra,
39. wordt de prins gehuldigd als koning.
40. De asceten in de buurt hebben uit woede over het geraas der reigers dezen de vleugels verlamd; de koning verzoekt hen zijn rijk te verlaten en zij vliegen weg.
41. Mândhâtar, in het bezit van wondermacht, doet rijst regenen,
42. en daarna kleeren uit de lucht vallen,

43. om ten slotte in zijn paleis een goudregen te veroorzaken.
44. Hij vertrekt met de koninklijke kleinooden ter verovering der wereld ⁽¹⁾.
45. Telkens moet men hem vertellen, wat er nog te veroveren overblijft.

(ZUID-WEST HOEK).

46. Eindelijk is hij de gelijke van god Çakra geworden, die hem zijn halven troon afstaat.
47. In een gevecht van de goden met de demonen overwinnen de eersten met hun aard-schen bondgenoot.
48. Als hij op de vraag, wie overwinnaar is, van zijn dienaren hoort, dat hij zelf dat eigenlijk alleen is, wordt hij zóó overmoedig,
49. dat hij Çakra onttroonen wil, waarop deze zich van hem afwendt.

Geschiedenis van den Çibi-koning.

56. De koning koopt van een valk een duif los tegen een gelijk gewicht aan vleesch van eigen lichaam.
57. Hij wordt daarop gehuldigd.

Geschiedenis van den Heilbegeerige.

58. Een deugdzaam koning wenscht de Leer te hooren verkondigen.

⁽¹⁾ D.w.z. het puikjuweel van een koningin, olifant, paard, werprad en edelsteen (gewoonlijk ook nog generaal en minister, zoodat er dan zeven zijn, op Borobudur echter niet).

59. Çakra in de gedaante van een wildeman belooft hem dit te zullen doen, mits de koning vervolgens zich in een vuurhaard zal storten.
60. Als de koning werkelijk deze voorwaarde vervult, verdwijnt de vuurhaard en betuigt Çakra in eigen gedaante zijn hulde.

(WEST-POORT).

Geschiedenis van Rudrâyana.

64. Koning Rudrâyana van Roruka ondervraagt eenige uit Râjagrha gekomen kooplieden naar Bimbisâra, den koning van die stad,
65. aan wien hij, na zijn lof vernomen te hebben, een brief doet toekomen.
66. De gezanten komen terug met kostelijke spijzen.
67. Bimbisâra ontvangt een hem door Rudrâyana gezonden juweelenkistje,
68. en zendt een kist met kostbare stoffen terug.
69. Daarna stuurt Rudrâyana zijn beroemd harnas,
70. en Bimbisâra een rol met het portret van den Buddha.
71. Rudrâyana vraagt bijzonderheden over den Buddha,
72. en de monnik Mahâkâtyâyana onderricht hem,
73. terwijl een non vervolgens in het vrouwenverblijf preekt.
74. Kort voor haar dood laat de koningin zich tot non wijden;

75. herboren in den hemel bezoekt zij haar echtgenoot, en op haar raad
(NOORD-WEST-HOEK).
76. deelt Rudrâyana zijn zoon Çikhaṇḍin mede, dat hij afstand doet van de regeering om monnik te worden.
77. Rudrâyana als monnik wijst de aanbiedingen van Bimbisâra af.
78. Hoorend, dat zijn zoon slecht regeert, besluit Rudrâyana orde op de zaken te gaan stellen (rechts), terwijl Çikhaṇḍin dit vernemende, plannen smeedt om zijn vader te vermoorden (links).
79. Çikhaṇḍin hoort, dat zijn opdracht vervuld is (rechts) en gaat dan (links) gekweld van berouw over den moord van een vader en een heilige troost zoeken bij zijn moeder, die hem wijs maakt, dat de vermoorde zijn vader niet was.
80. Dat ook die heiligheid niets beteekende, wordt hem door booze ministers duidelijk gemaakt, die gedresseerde katten vanuit de stûpa's van twee overleden heiligen doen spreken.
81. De koning beveelt nu Mahâkâtyâyana onder de aarde te bedekken, doch deze verrijst weer en verkondigt den goeden ministers Hiru en Bhiruka den aanstaanden ondergang der stad door een zandregen.
82. Daaraan gaat een edelsteenregen vooraf. De beide ministers schepen zich met hun schatten in.

83. Als Roruka onder het zand bedolven is, vertrekt Mahâkâtyâyana met een gezelschap en de stadsgodin, welke laatste in Khara achterblijft, waar tevens een stûpa op de nap van den monnik wordt opgericht.
84. In Lambaka biedt men zijn metgezel de koningswaardigheid aan.
85. In Wokkâna wordt een stûpa opgericht op 's monniks staf.
86. Inmiddels sticht Hiru de stad Hiruka,
87. keert Mahâkâtyâyana in zijn woonplaats terug,
88. en sticht Bhiruka de stad Bhirukaccha.

Geschiedenis van de kinnara's (1).

89. Op de jacht is de koning van Benares getuige van weenende liefkoozingen van een kinnarapaar.
90. Bij navraag verneemt hij, dat ze nog altijd bedroefd zijn, omdat ze gedurende hun duizendjarig leven één nacht van elkander gescheiden zijn geweest.

(NOORD-POORT).

(NOORD-OOST-HOEK).

Geschiedenis van Maitrakanyaka.

106. Maitrakanyaka geeft zijn moeder alle verdienste, die hij in allerlei beroepen.

(1) Een kinnara is een wezen met vogellichaam en menschenhoofd.

107. en ten slotte als goudsmid maakt, achtereenvolgens 4, 8, 16 en 32-voudig (rechts; als zij hem echter wil beletten op reis te gaan, trapt hij haar (links).
 108. Op zijn reis lijdt hij schipbreuk en komt op een eiland met vier nymfen,
 109. dan op één met acht nymfen,
 110. vervolgens bij zestien,
 111. en eindelijk bij twee en dertig.
 112. Maar ten slotte bereikt hij de hel, waar zonen komen, die hun moeder trappen. Een man met een gloeiend rad op het hoofd nadert, wiens plaats hij in moet nemen. Als hij echter het voornemen opvat dat rad steeds te blijven dragen tot heil der menscheid, wordt hij weder verlost.
-

BIJLAGE III.**VROEGERE LEVENS VAN DEN BUDDHA.**

volgens den tekst der Jâtakamâlâ.

(BALUSTRADE EERSTE GAANDERIJ, BOVENSTE REEKS).

(Oost-Poort).

I. De geschiedenis van de tijgerin.

1. De Bodhisattwa wordt als kind in een brahmanenfamilie geboren; hij ondergaat de gebruikelijke ceremoniën,
2. en ontvangt zorgvuldig onderricht.
3. Als asceet met een leerling in de wildernis zijnde, biedt hij zijn eigen lichaam als voedsel aan voor een hongerige tijgerin, die haar jongen niet voeden kan (op het reliëf is de tijgerin weggeslagen, doch één der jongen nog zichtbaar).
4. Zijn overblijfselen worden daarop vereerd.

II. De geschiedenis van den koning der Çibi's.

5. De Bodhisattwa, herboren als koning der Çibi's,
6. ontvangt allerlei smeekeelingen en doet weldadigheid.

7. Om hem op de proef te stellen vraagt de god Çakra, als bedelaar vermomd, hem om zijn oogen, welke hij krijgt.
8. Als belooning ontvangt de koning later beide oogen weer terug,
9. waarop hij door zijn hof wordt gelukgewenscht.

III. De geschiedenis van het hapje brij.

10. De Bodhisattwa heeft in een vorig bestaan als huurling aan vier zwervende bedelmonniken een portie brij gegeven.
11. Desgelijks heeft eenmaal een slavin een restje eten aan een monnik geschonken.
12. Tot loon daarvoor zijn ze nu herboren als koning en koningin.
- 13/14. De koning preekt dan over het nut van aalmoezen geven.

IV. De geschiedenis van het gildehoofd.

15. De Bodhisattwa, die gildehoofd is, verzoekt zijn vrouw eten te geven aan een bij den ingang staanden Pratyeka-buddha ⁽¹⁾.
16. Zij begeven zich met het eten daarheen,
17. doch zien in de tusschenruimte de open hel, welke de Booze heeft doen verschijnen.

(1) Zie noot op blz. 25.

18. Toch stapt hij voort, waarop de hel voor een lotus plaats maakt en de Pratyeka-buddha verheugd in de lucht verdwijnt, door hemellingen omringd.

V. De geschiedenis van Awiṣahya.

19. De Bodhisattwa wordt geboren als het gildehoofd Awisahya,
 20. welke zeer weldadig is,
 21. en daarmede zelfs voortgaat, als hij, tot den bedelstaf gebracht, door grassnijden in zijn onderhoud moet voorzien.
 22. Tot belooning krijgt hij van Çakra al zijn vroegeren rijkdom terug.

VI. De geschiedenis van de haas.

23. Çakra betreedt, als brahmaan vermomd, een woud,
 24. waar de Bodhisattwa als haas leeft met een otter, een jakhals en een aap, welke dieren Çakra om voedsel vraagt. De drie laatstgenoemden geven vischen, zure melk en mangga's.
 25. De haas heeft echter niets en offert, na een gesprek met Çakra, zich zelve op, door in het vuur te springen ⁽¹⁾.

(1) De zelfopoffering van de haas keert eenigszins gewijzigd nog tweemaal op het monument terug.

VII. De geschiedenis van Agastya.

26. De Bodhisattwa, na een weldadig burger geweest te zijn, wordt asceet, als hoedanig hij den als brahmaan vermomden Çakra vijf dagen lang zijn eigen eten aanbiedt.
- 27/28. Deze beloont dat door zijn gastheer overvloed van spijsen ter verdeeling te bezorgen, waarvan vele Pratyeka-buddha's (op het reliëf slechts één) komen genieten.
- 29/30. Zelf betoont de god eveneens zijn vereering.

VIII. De geschiedenis van Maitrîbala.

- 31/32. Vijf wilde mannen, die tevergeefs hun booze kunsten trachten uit te oefenen, hooren van een koeherder, dat dit komt door de verdienste van den koning Maitrîbala.
- 33/34. Zij vragen den koning als voedsel zijn eigen vleesch en bloed, hetgeen hij hun schenkt.
35. Daarop komt Çakra zijn hulde betuigen.

IX. De geschiedenis van Wiçwântara.

36. De Bodhisattwa als prins Wiçwântara is zeer weldadig;
37. zelfs geeft hij zijn prachtigen olifant weg.
38. Vervolgens gedwongen zich in een kluizenarij terug te trekken, schenkt hij ook zijn kinderen en zijn vrouw weg,
39. doch door Çakra's hulp komt alles weer in orde en wordt hij in triomf naar zijn land teruggebracht.

X. De geschiedenis van het offer.

40. De Bodhisattwa, als koning, verneemt, dat nood het land teistert en dat volgens de brahmanen slechts een offer van levende wezens helpen kan.
41. Hij besluit, dat alle schurken, die opgepakt zullen worden, voor dat offer bestemd zijn,
42. en laat dat besluit overal proclameeren.
43. Uit vrees daarvoor zijn alle onderdanen even deugdzaam, zoodat het rijk bloeit en de koning zeer geprezen wordt.

XI. De geschiedenis van Çakra.

- 44/46. Als Çakra, de godenkoning, herboren geniet de Bodhisattwa van muziek en dans.
- 47a. Bij een strijd tegen de demonen beveelt hij zijn wagenmenner een boom te ontwijken, waarop jonge adelaars zitten, die nog niet vliegen kunnen, en deze onverwachte beweging doet de vijanden verschrikken, zoodat hij overwint.

(ZUID-OOST-HOEK) ⁽¹⁾.

XIII ⁽²⁾. De geschiedenis van
Unmâdayantî.

48. De Bodhisattwa als koning verneemt van een beeldschoon meisje, Unmâdayantî, en

⁽¹⁾ Eén reliëf (47b) is afgebroken.

⁽²⁾ De twaalfde geschiedenis ontbreekt.

beveelt twee brahmanen een onderzoek in te stellen.

49. Deze, door het meisje bediend, komen zóó onder den indruk,
50. dat zij, uit vrees dat de koning, als hij haar huwt, de staatszaken zal verwaarloozen, hem ongunstig bescheid geven.
51. Op een tocht door de stad ziet de koning de inmiddels met een ander gehuwde Unmādayantī op het dak van haar huis zitten en wordt dadelijk door haar bekoord.
52. Dit bemerkend biedt haar man haar den koning aan, wat deze echter standvastig weigert.

XIV. De geschiedenis van Supâraga.

53. Eenige kooplieden verzoeken den Bodhisattwa, thans den ouden stuurman Supâraga, hen te vergezellen.
54. Uit een storm op zee redt hij het schip en vervolgens raadt hij aan zand en steenen van de verre zeeën in te laden.
55. Bij thuiskomst blijken dit schatten geworden te zijn, waar allen hem voor danken.

XV. De geschiedenis van de visch.

- 56/57. De Bodhisattwa als hoofd van een school visschen weet, als in den drogen tijd de vijver uitdroogt, door zijn verdienste regen te veroorzaken, waarvoor Çakra hem komt prijzen.

XVI. De geschiedenis van het kwarteljong.

58. De Bodhisattwa als kwarteljong stuit door zijn verdienste een hevigen boschbrand.

XVII. De geschiedenis van den pot.

59. De Bodhisattwa, als Çakra herboren, begeeft zich in brahmanengestalte met een pot geestrijk vocht tot een koning, die evenals zijn volk aan den drank is.
60. Hij brengt hem de nadeelen van geestrijke dranken onder het oog
61. en geneest zoo allen van hun drankzucht.

XVIII. De geschiedenis van den kinderlooze.

62. De Bodhisattwa, als kinderloos burger, verlaat vrouw en huis en wordt asceet.
63. Hij legt zijn motieven uit aan een hem bezoekenden vriend zijns vaders.
64. Ontbreekt.

XIX. De geschiedenis van de lotusstengels.

- 65/66. De Bodhisattwa leeft met zijn broers en zuster als asceet.
67. Dagelijks legt de meid voor elk hunner een portie lotusstengels in een blad neer.
68. Vijf dagen lang neemt Çakra heimelijk de portie van den Bodhisattwa weg, welke

niettemin standvastig blijft en daardoor Çakra's lof inoogst.

XX. De geschiedenis van den schatmeester.

69. De vrouw en de schoonmoeder van den Bodhisattwa in diens leven als schatmeester hebben een gesprek, waaruit door misverstand het gerucht ontstaat, dat hij asceet is geworden.
70. Juist uit het paleis komend, hoort deze dat gerucht en geëerd, doordat de menschen zulk een idee van hem hebben,
71. vraagt en verkrijgt hij van den koning verlof het gerucht waar te maken.

XXI. De geschiedenis van Cuḍḍabodhi.

73. ⁽¹⁾ De koning bezoekt het woud, waar de Bodhisattwa met zijn vrouw als asceten leven,
74. hij doet iets met een pijl, waarvoor de tekst geen verklaring geeft,
75. en laat vervolgens de vrouw afvoeren naar zijn harem.
76. De wijze woorden van den Bodhisattwa doen hem daar echter van afzien.

⁽¹⁾ No. 72, twee vorsten met lotussen en gevolg, is uit den tekst niet te verklaren.

XXII. De geschiedenis van de zwanen.

- 77. De Bodhisattwa is koning van een schaar zwanen.
- 78. De koning van Benares geeft bevel te trachten deze te vangen.
- 79. Als de Bodhisattwa in een strik zit, vliegen de andere zwanen op, doch één blijft bij hem, als de jager nadert.
- 80. Deze rapporteert het geval aan den koning, welke zich door den zwanenvorst laat onderrichten.

XXIII. De geschiedenis van
Mahâbodhi.

- 81. Een koning verneemt de nadering van Mahâbodhi, een beroemd zwervend asceet.
- 82. Deze, welke de Bodhisattwa is, namens den koning uitgenoodigd,
- 83. vestigt zich in diens park.
- 84. Na tengevolge van lasterpraatjes veronachtzaamd te zijn, weet hij den koning
- 85. door een gesprek naar aanleiding van de apenhuid, waarop hij zit, weer op den goeden weg te brengen.

XXIV. De (eerste) geschiedenis van
den grooten aap.

- 86. De Bodhisattwa als een groote aap in het bosch,

87. redt een man uit een afgrond, welke later
in zijn ondankbaarheid hem dooden wil.
88. Hoewel de Bodhisattwa hem vergeeft,
wordt hij ziek van berouw; zoo treft hem
de koning aan,
89 ⁽¹⁾. wien hij zijn lotgeval verhaalt.

XXV. De geschiedenis van den
çarabha ⁽²⁾.

90. Een koning begeeft zich te paard op jacht
en
91. valt, een çarabha vervolgend, in een af-
grond.
92. De çarabha, welke de Bodhisattwa is, redt
hem eruit,
93. en spreekt hem toepasselijk toe.

(ZUID-POORT).

XXVI. De geschiedenis van het hert.

94. Als de koningin gedroomd heeft van een
schitterend hert met menschelijke stem,
laat de koning daarnaar navraag doen,
waarop een man hem aanbiedt, dat hert
aan te wijzen.
95/96. Die man was namelijk eenmaal in het
bosch door zoo'n hert uit het water gered.

⁽¹⁾ Evengoed kan 89 den koning van het volgend ver-
haal voorstellen, het plan makend op jacht te gaan.

⁽²⁾ Een hert met acht pooten (vier op den rug).

97. Met zijn gids aangekomen hoort de koning van het hert, dat hij op het punt staat te schieten, de toedracht der zaak.
98. Vervolgens predikt het hert aan het hof.

XXVII. De (tweede) geschiedenis van den grooten aap

- 99/100. Nadat 's konings vrouwen bij het baden een met den stroom meegedreven heerlijke vrucht gevonden hebben en hij die gegeten heeft, besluit de koning de plaats, waar zulke vruchten groeien, te gaan opzoeken.
101. Hij begeeft zich op weg en komt
102. bij den vruchtboom, door apen bewoond, wier koning, de Bodhisattwa, zijn onderdanen doet ontsnappen door uit een boomtop een langen stok naar een nabijgelegen berg (hier boom) te spannen en daarmee en met zijn eigen lichaam een brug te vormen. Hij valt dan uitgeput op een op 's konings bevel uitgespreide doek neer en sterft na eenige stichtelijke woorden.

XXVIII. De geschiedenis van Kṣântiwâdin.

103. In het woud in slaap gevallen,
104. mist de koning bij het ontwaken zijn vrouwen en gaat die zoeken.
- 105/106. Zij hebben zich intusschen verder verwijderd en

107. bevinden zich onder het gehoor van den asceet Kṣāntiwâdin, den Bodhisattwa, (die uit jaloerschheid door den koning wordt gedood).

XXIX. De geschiedenis van den Brahmâhemelling.

108. De Bodhisattwa, als bewoner van Brahmâ's hemel, daalt neder,
109/110. begeeft zich tot een koning, die op den verkeerden weg is, en
111. weet dien door zijn onderricht weder te bekeeren.

XXX. De geschiedenis van den olifant.

112. De Bodhisattwa, als olifant in de eenzaamheid levend,
113. treft een troep hongerige bannelingen aan, die hem volgen naar waar hij hun voedsel beloofd heeft.
114. Hij verschaft hun dit door zichzelf op te offeren,
115. en geniet na zijn dood dan ook vereering in een stûpa.

XXXI. De geschiedenis van Sutasoma.

116. De Bodhisattwa, als prins Sutasoma, ontvangt bezoek van een brahmaan,

- 117. maar wordt dan juist door een wildeman meegepakt.
- 118. Hij vraagt verlof om vóór zijn dood den brahmaan te mogen gaan beloonen,
- 119. en als hij werkelijk terugkeert, is de wildeman zóó geroerd, dat hij zich laat bekeeren.

XXXII. De geschiedenis van Ayogṛha.

- 120. De Bodhisattwa wordt als prins Ayogṛha zeer zorgvuldig opgevoed;
- 121. hij ondergaat de gewone ceremoniën,
- 122. en groeit op tot jongeling.
- 123. Op een feest rondrijdend komt hij onder den indruk van het ijdele dezer wereld,
- 124. zoodat hij besluit de wereld te verlaten,
- 125. waartoe hij, na vele tegenwerpingen van zijn omgeving, zijn vaders verlof krijgt.
- 126. Hij begeeft zich dus op weg
- 127. en wordt asceet.

XXXIII. De geschiedenis van den buffel.

- 128. De Bodhisattwa is een buffel in het bosch,
- 129. die zich om zelf verdienste te verwerven door een aap laat plagen.
- 130. Op de vraag van een wildeman, legt hij dezen uit, waarom
- 131. hij alles met zich doen laat,
- 132. en wordt hoogelijk door den wildeman vereerd.

XXXIV. De geschiedenis van den specht.

133. De leeuw, zijn onderhoud vindend in het
bosch,
134. raakt door een bot in zijn kiezen buiten
staat zich verder te voeden. Hij vindt hulp
bij den Bodhisattwa, die een specht is, en
135. het bot er uit haalt.
-

